

Kaalimaalta unelmapuutarhaan

Puutarhahanteiden muutos sodanjälkeisessä Suomessa

Minna Lammi ja Päivi Timonen

Kotipuutarha-lehden luoma kuva puutarhasta ja sen tehtävistä on muuttunut suuresti vuosikymmenten kuluessa. Suomalaista puutarhaa ja siihen liittyviä käsityksiä, ihanteita ja unelmia tarkastellaan tässä brittiläisen sosiologin Colin Campbellin näkemysten valossa. Hyödyllisestä puutarhasta, jonka tehtävänä oli tuottaa ravintoa perheelle, on yhä useammin tullut ennen kaikkea mielihyvän ja unelmoinnin sekä niiden toteuttamisen kohde. Kotipuutarha-lehdessä tapahtuneet muutokset kertovat omaa tarinaansa myös kulutusyhteiskunnan muutoksesta sekä siitä, mitä luonnon urbanisoituminen tarkoittaa vaurastuneessa Suomessa.

Vapaa-ajan kaupallistuminen on yksi modernin kulutusyhteiskunnan keskeisiä piirteitä. Kulutuskeskeistä elämäntapaa pidetään herkästi epäaitona, luonnosta vieraantuneena ja uhkana luonnon hyvinvoinnille. Luonnon ja kuluttajan hyvä nähdään vastakkaisina, jolloin erityisesti kulutuksen nautintoja pidetään pahana. Vaikka luontoharrastukset ovat monille suomalaisille hyvin tärkeitä, luontoa ja kulutusta tarkastellaan usein erillään, toisilleen vastakohtaisina asioina.

Puutarhassa luonto on läsnä miljoonan suomalaisen arjessa ja kulutuksessa. Arkisessa vapaa-ajassa puutarha on levon ja rentoutumisen, mutta myös tekemisen paikka. Puutarhaharrastus on vuosikymmenien aikana kokenut suuren muutoksen kulutusyhteiskunnan kehityksen myötä. Puutarhaharrastuksella tarkoitamme vapaa-aikaan liittyvää puutarhan hoitoa ja kasvien kasvatusta sekä puutarhasta nauttimista ja siellä oleskelua. Lisäksi luemme puutarhaharrastukseen kuuluvaksi myös siihen liittyvän kulutuksen esimerkiksi puutarha-alan lehtien ostamisen ja lukemisen, puutarha-

kasvien ja -kalusteiden hankkimisen sekä puutarhan sisustamisen ja rakentamisen sekä siihen liittyvän kulutuksen.

Tässä artikkelissa yhteiskunnallisesti lumovoimaisia käsityksiä puutarhan merkityksen muutoksesta on etsitty media-aineistosta keskittyen Kotipuutarha-lehteen. Kiinnostuksemme kohteena on, miten lehden luoma kuva puutarhasta ja sen tehtävistä on muuttunut vuosikymmenten kuluessa. Miten erilaiset puutarhahanteet saavat tilaa erilaisina aikakausina? Näkemyksemme mukaan hyödyllisestä puutarhasta, jonka tehtävänä oli tuottaa ravintoa perheelle, on yhä useammin tullut ennen kaikkea mielihyvän ja unelmoinnin sekä niiden toteuttamisen kohde. Hyödyn tavoittele, huvittelu ja unelmat ovat toki kuuluneet kaikkien aikakausien puutarhaan, mutta niiden painoarvo on ollut ajassa muuttuva.

Aiemmin puutarhan yleinen nimitys oli kaalimaa, joka esiintyi jo 1300-luvun asiakirjoissa yleisnimityksenä puutarhaviljelyksille (Laaksonen 2007, 65). Kaalimaat olivat yleisiä kaupungeissa keskiajalta lähtien ja osa korttelien sisäpihoista oli varattu kasvien viljelyyn. Esimerkiksi keväällä 1916 elintarvikepulasta kärsivässä Turussa lähes jokaisella pihalla viljeltiin perunaa ja juurikasveja. Sama toistui 1940-luvulla, jolloin kaupunki jakoi asukkaille viljelyyn kelpaavia maa-alueita toista sataa hehtaaria viidentuhannen perheen viljeltäväksi (Lahtinen 2007, 101–105).

Pihalla tarkoitamme talon ympärillä olevaa, luonnonvaraisesta luonnosta erottuvaa aluetta. Piha voi kuitenkin olla myös hiekka- tai asfalttipiha ilman kasveja ja istutuksia. Puutarha erottuu pihasta ennen kaikkea kasvilisäyksen kautta. Puutarhassa on kasveja, joko luonnostaan kasvavia tai ihmisen istuttamia, ruuaksi kelpaavia ja koristekasveja. Puutarha ja piha ovat molemmat luonnonvaraisesta, villistä luonnosta erillisiä, ihmisen muokkaamia alueita. Hyötypuutarhalla tarkoitamme puutarhaa, jossa keskitytään ruokakasvien viljelyyn. Huvipuutarhassa puolestaan on keskeistä viihtyminen. Nämä puutarhatyypit voivat toki elää samassakin puutarhassa. Puhumme myös unelmapuutarhasta, jolla haluamme korostaa kulutusyhteiskunnan kehityksen myötä korostunutta unelmien osuutta kulutuksessa yleensä ja tässä tapauksessa myös puutarhaharrastuksessa.

Yhä useammalla kuluttajalla on toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa ollut mahdollisuus toteuttaa puutarhaan liittyviä toiveita ilman pakottavaa tarvetta ruuan viljelyyn elannoksi. Kotipuutarha-lehdessä toisen maailmansodan jälkeisestä hyötypuutarhan korostamisesta siirryttiin aina

1960-luvulta lähtien myös harrastuksia ja virkistystä huomioivaan ihanteeseen. Kulutusyhteiskunnan kehityksen myötä erityisesti 2000-luvulla lehden sivuilla puutarha unelmien ja haaveiden kohteena on korostunut.

Modernin kulutusyhteiskunnan syntyyn liittyy keskeisesti käsitys vapaa-ajasta ja sen olemuksesta. Vapaa-ajan ympärille kehittyi jo varhain luonnosta nauttimiseen liittyviä tavaroiden ja palvelujen järjestelmiä. Ensimmäiset auringosta nauttimisen paikat syntyivät 1800-luvulla Euroopassa Etelä-Englantiin (Borsay 2000). Sieltä ne levisivät ihmisten lisääntyneen vapaa-ajan ja matkustusmahdollisuuksien myötä vieläkin aurinkoisempaan osaan Eurooppaa Välimeren rannikolle.

Elämysten liittäminen pelkästään poikkeuksellisiin kulutustilanteisiin, kuten matkailuun, rajaa kuitenkin ulkopuolelle kiinnostavat arkisen elämän nautinnot. Suomalaisille tärkeä luonnosta nauttiminen näkyy tavallisissa arkisissa asioissa kuten puutarhan vaalimisessa. Täydellisen onnen olotilaan liittyy monissa kulttuureissa, myös Suomessa, rehevä ja kukoistava puutarha. Se lupaa ihmiselle sekä suojan että ravinnon. Kasvien hoitamisella ja katselemisella on myös positiivinen vaikutus mielialaan (Rappe 2005).

Kotipuutarha-lehdessä tapahtuneet muutokset kertovat omaa tarinaansa myös kulutusyhteiskunnan muutoksesta sekä siitä, mitä luonnon urbanisoituminen tarkoittaa vaurastuneessa Suomessa. Uskomme, että puutarhat ovat tarjonneet kuluttajille mahdollisuuden havaita ja kokea unelmia, ja sitä kautta niistä on tullut myös osa modernia kulutusta ja kulutusyhteiskuntaa.

Unelmat kulutuksen moottorina

Brittiläinen sosiologi ja kulutustutkija Colin Campbell tähdentää kulttuurin, kuvittelun ja unelmien merkitystä kulutusyhteiskunnan kehityksen muutosvoimana. Kuvittelun ja unelmoinnin voima suo mahdollisuuden mielihyvää tuottavien kokemusten hankkimiseen. Kuvittelu on luonteeltaan rajatonta ja ihmisen oman kontrollin vallassa. Campbellin käsityksen mukaan juuri tämä on luonteenomaista modernille mielihyvän hakemiselle. (Campbell 1987, 69–76.)

Kulutuksen keskeinen lähtökohta ei ole niinkään tuotteiden tarjoama tyydytys vaan mielihyvän hakeminen. Moderni kuluttaja haluaa uudenlaista ja ennen näkemätöntä mieluummin kuin tuttua. Uutuus luo mahdollisuuden uskoa, että uutuustuotteen käyttö voi tuottaa kokemuksia,

joita hän ei ole aiemmin todellisuudessa kokenut. Modernin kulutuksen henki ei siis ole vain materialistinen. Pohjimmainen motivaatio kulutukseen on halu kokea todellisuudessa jotain, jota on jo koettu mielikuvissa, päiväunelmissa. Todellisuus ei kuitenkaan voi tuottaa täsmälleen sellaista todellisuutta, joka unelmissa on. Unelma on aina todellisuutta parempaa, ja tämä luo pohjan perustavanlaatuiselle, ikuiselle kaipaukselle ja jatkuvalla kulutukselle. (Campbell 1987, 88–95.)

Suomessa sekä Pasi Falk että Kaj Ilmonen ovat tuoneet Campbellin näkemyksiä nautinnonhakuisuudesta ja hedonismista kulutuksen tutkimukseen. Campbellin ajatus yhteiskunnalle ominaisesta jaetusta hengestä, modernista minuudesta, joka ikuisesti kaipaa uutta, on Pasi Falkin (1994) konseptissa moderni kuluttaja oraalisen syöjä-puhujana. Kulutukseen liittyy paljon muutakin kuin tavaroiden hankkimista, ostamista. Kulutuskäytännöt pitävät sisällään haaveilua, hankintaa ja toimintaa. Falkin mukaan kulutusyhteiskunnassa yksilöt ylläpitävät jatkuvasti halujensa rajoja aineellistuvien halujen eli tavaroiden hankinnalla. Halujen kohteena olevat tavarat ovat kulttuuristen arvojen ja ihanteiden aineellistumia.

Kaj Ilmonen (2007, 105–113) puolestaan korostaa modernin hedonismin vaatimia taitoja: nautinnon aikaansaaminen vaatii erityiskykyjä. Nauttimisen taidot ovat kehittyneet historiallis-kulttuurisesti, kun kulutus on muuttunut aineellisesta nautinnasta tunneperäiseen kokemiseen. Nautinnon lähde ei ole tavarassa, vaan nauttijassa ja hänen tuntemuksissaan. Ilmonen tuo esiin moderniin hedonismiin keskeisesti kuuluvan kyvyn päättää tahdonvaraisesti omien tuntemustensa luonteesta ja määrästä. Tämän myötä maailmasta on tullut muokattava kohde ja tunneilmaisua ovat muokanneet niin protestanttinen etiikka kuin keskiluokkaistuminenkin. Ilmonen mukaan modernin kulutuksen tarkastelun haaste on kuvata symbolisen, kuvitteellisen kohteen realisoitumista. Kulutusmuutosten konkreettiseen kuvaukseen tarvitaan mielikuvien kuvauksen lisäksi näkemys mekanismeista, jotka muokkaavat haaveita konkreettiseksi kulutukseksi. Tällaisia mekanismeja ovat mm. kulutuksen rutiinit ja käytännöt. Näissä päiväunet ja mielikuvituksen leikki muuttuvat kulutuksessa tyydytystä etsiväksi haluiksi. Halu saa kuluttajan kiinnostumaan tavaroista ja ajattelemaan niiden antamaa tyydytystä.

Tarkasteltaessa kulutuksen muutosta Ilmonen (2007, 104) korostaa, että perinnettä ei voi kumota, ellei se korvaannu jollakin muulla yhtä arvokkaalla. Vanhaa korvaavalla uutuudella tulee olla voimakasta yhteiskun-

nallista lumovoimaa, joka auttaa näkemään kulutuksen kohteet, kuten tässä artikkelissa puutarhan, uudessa valossa. Kulutuksen kohteen merkityksen muuttumisessa uusi merkitys on nähtävä kaipuun kohteena. Tässä vaiheessa unelmointi on tärkeää, sillä unelmoidea kulutuskohteen vanhat merkitykset nähdään uudessa valossa. Näin unelmissa korostuvat kohteen ideaaliset piirteet. Jotta perinteiset merkitykset korvaantuvat uusilla, on kulutuksen kohteesta oltava alustava käsitys. (Campbell 1987, 80.)

Visa Heinonen (1998, 380) on epäillyt campbelliläisen kulutuksen hengen loistaneen poissaolollaan suomalaisten kulutuksessa 1900-luvulla. Rohkenemme kuitenkin etsiä kuvittelua ja unelmia arkisesta asiasta, puutarhasta ja puutarhaharrastuksesta. Tässä artikkelissa tarkastellaan suomalaista puutarhaa Colin Campbellin näkemysten valossa. Olemme kiinnostuneita siitä, miten suomalaisten suhdetta puutarhaan käsitellään Kotipuutarha-lehdessä eri aikoina. Onko puutarhasta tullut entistä enemmän unelmien ja mielihyvän kohde ja omien haaveiden toteuttamisen paikka hyödyn ja säästön tavoittelemisen sijasta? Miten muutos näkyy lehdessä? Pohdimme sitä, millaista hedonistista käyttövoimaa kuvitteluun on tarjottu lehdessä.

Tarkastelemme Puutarhaviljelijäin liiton, nykyisen Puutarhaliiton, julkaisemaa harrastepuutarhureille tarkoitettua Kotipuutarha-lehteä vuosilta 1941–2006. Artikkelia varten tutkimme Kotipuutarha-lehden vuosikerrat viiden vuoden välein alkaen vuodesta 1941, jolloin lehti perustettiin.

Näkemyksemme on, että kulttuurin tuotteina lehdet ilmentävät yhteisön yhteisiä uskomuksia, eräänlaista kollektiivista totuutta. Näkökulman juuret ovat kulttuurintutkimuksesta ammentavassa yhteiskuntatieteessä, jossa kulttuuria tulkitaan yhteiskunnan osana. Tässä näkökulmassa media, muokatessaan maailmaa koskevia käsityksiä, yleistä mielipidettä, arvoja ja asenteita sekä käyttäytymistä, on tärkeä yhteiskunnallisen vallankäytön foorumi. (Kellner 1998, 46–47.) Suomalainen puutarhamedia, muun muassa Kotipuutarha, on omalta osaltaan ollut kasvattamassa ja ohjaamassa suomalaisen kulutusyhteiskunnan kehitystä, kaupungistumista ja tähän liittyvää puutarhan roolin muutosta.

Keittiöpuutarha osa omavaraisuutta

Suomalaisen kulutusyhteiskunnan syntyä ja kehitystä on leimannut poikkeuksellisen nopea muutos omavaraisesta talonpoikauskulttuurista kaupun-

gistuneeseen kulutuskuultuuriin ja pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon. Monet erilaiset tahot valtiovallasta kansalaisjärjestöihin ovat omalta osaltaan pyrkineet vaikuttamaan muutokseen ja sen suuntaan. Suomalaisen talonpoikaiskuulttuurin arvot, muun muassa ahkeruus, säästäväisyys ja taloudellisuus, ovat leimanneet suomalaista kuluttajavalistusta ja kotitalousneuvontaa (Heinonen 1998, 379–380, Lammi 2006). Tämä näkyy myös puutarhaan liittyvässä neuvonnassa.

Kotitalouksien omavaraisuus oli suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa syvään juurtunut käytäntö. Ensimmäisen maailmansodan kokemusten perusteella myös maatalouspolitiikan keskeisenä pyrkimyksenä oli 1920- ja 1930-luvuilla tuotannon nostaminen ja jopa täydellinen omavaraisuus. Toisen maailmansodan alkaessa Suomen maatalouden omavaraisuus oli peräti 95 prosenttia, tosin se perustui monilta osin ulkomaisiin lannoitteisiin ja rehuun. (Rantatupa 2004, 449–452.) Pyrkimys myös kotitalouksien omavaraisuuteen oli ihanteena maailmansotien välisen ajan Suomessa. Monet valistusjärjestöt, muun muassa Marttajärjestö, tukivat voimakkaasti omavaraisuuden ihannetta. (Heinonen 1998, 32–34; Ollila 1993, 124.) Anne Ollila (1993, 124) toteaa, että omavaraisuus oli nimen omaan naisten vastuulla, koska he huolehtivat ruokataloudesta, puutarhanhoidosta, kankaiden kutomisesta ja muusta kotitaloustuotannosta. Puutarha ja sen kasvimaa olivat siis osa omavaraisuuspyrkimystä ja perheen ruokahuoltoa.

Sodan jälkeen kansalaisten ruokavaliota kohennettiin muun muassa neuvomalla ja opastamalla hyötykasvien viljelyyn. Maalaiskansakoulujen opettajat veloitettiin perustamaan yhdessä oppilaiden kanssa kasvimaata ja hoitamaan sitä. Lasten kesälomaan kuului kasvimaan hoitoa kuten kastelua, harventamista ja kitkemistä. Perheenemännille puolestaan neuvottiin, miten hyötykasvit säilötään ja laitetaan ruuaksi.

Kotipuutarha-lehden ensimmäinen vuosikerta ilmestyi sotavuonna 1941. Lehti neuvoi hedelmien, marjojen ja vihannesten viljelyssä ja säilönnässä sekä kasvisten käytössä. Kotipuutarha ilmestyi kerran kuukaudessa ja sen yleisilme oli vaatimaton. Siinä julkaistiin kuitenkin myös mustavalkoisia kuvia, jotka pääosin auttoivat neuvojen ymmärtämisessä. Vuoden 1941 toiseksi viimeisessä numerossa (Kotipuutarha 1941, 145) pohdittiin, tarvitaanko lehteä:

”kotipuutarha on suorastaan kullan arvoinen nykyisin. Mitä kaikkea sen avulla pystymmekään omasta takaa tuottamaan niin pitkin kesää käytettäväksi, kuin varastoon talven varalle. Tässä kaikessa ovat kuitenkin tiedot tarpeen.

Moni työ käy varsin vaivattomasti ja helposti, kun on hitunen ammattitietoa ja -taitoa sitä ohjaamassa.”

Lehti luonnollisesti tarjosi näitä neuvoja ja ohjeita ajankohtaisista puutarhatöistä ruokaohjeisiin. Kotipuutarhan tietoja ja neuvoja levittämällä saattoi osallistua myös sotatoimiin ja Suomen ravintoainetuotantoon, sillä ”kotirintaman kaiken toiminnan pohjana ja perustuksena on kunnollinen ja riittävä ravinto” (Kotipuutarha 1941, 145).

Sotavuosina ja jälleenrakennuskaudella 1950-luvulla Kotipuutarha keskittyi hyötykasvien viljelyn neuvomiseen, hedelmäpuiden hoitoon sekä vähemmän tunnettujen, kotipuutarhaan sopivien kasvien esittelyyn sivuillaan. Lehti neuvoi viljelytaitoja tarkasti ja muistutti vuoden kierrosta puutarhassa työkalenterien avulla. Lisäksi annettiin säilöntä- ja ruokaohjeita. Sotavuosien jälkeen sisätilojen koristekasveista kirjoitettuja juttuja mahtui lehteen entistä useammin. Vuonna 1946 lehdessä myös pohdittiin, voitaisiinko asuinhuoneissa ottaa käyttöön uusia ja ”vähän hyödyllisempiä” kasveja, esimerkiksi hedelmiä tuottavia kasveja, ja voitaisiinko kotipuutarhojen satokausi saada nykyistä paljon pidemmäksi. Tähän lääkkeeksi tarjottiin kasvien valintaa, muun muassa purjosipulin sekä kyssä- ja lehtikaalin lisäämistä kasvimaihin. (Kotipuutarha 1946, 49–50, 109.)

Puutarhan pitää olla kaunis, hyödyllinen ja taloudellinen

Pihojen suunnittelu, ja se, mitä puutarhaan kunakin aikakautena piti saada, kertoo paljon kunkin ajan puutarhahanteista ja kuluttajien lähtökohdista. Vuonna 1956 Kotipuutarha-lehti järjesti pihojen suunnittelukilpailun. Kilpailun arvosteluperusteissa oli neljä kriteeriä:

1. Asuma-arvo; miten hyvin perheen ja lasten elintilaa on saatu laajennetuksi talon seinien ulkopuolelle.
2. Kauneusarvo; miten kaunis ja koristeellinen piha on eri vuodenaikoina.
3. Hyötyarvo; miten hyötypuutarhaa on voitu sovittaa suunnitelmaan ja tarjota perheelle marjoja, hedelmiä ja vihanneksia.
4. Taloudellisuus ja helppohoitoisuus; miten pienet ovat perustamiskustannukset, miten helppoa ja huokeaa pihan ja puutarhan hoito on. (Kotipuutarha 1956, 9.)

Voittoisia suunnitelmia, muun muassa metsätontin ja peltotontin puutarhoja, esiteltiin lehdessä pitkin vuotta. Metsätontille sijoitettu puutarha oli osin kalliomaastoa, ja siksi hyötypuutarhalle oli käytettävissä vain vähän tilaa. Suunnitelmassa ei ollut keittiökasvitarhaa ollenkaan, joka ”eräiden palkintolautakunnan jäsenten mielestä olisi ollut huomattava puute, ellei suunnitelmassa olisi tarjolla paikkoja, jonne haluttaessa tai tarpeen vaatiessa voidaan sijoittaa kasvimaatakin.” (Kotipuutarha 1956, 20–21, 38–39.)

Peltotontille sijoitetun puutarhan voittajasuunnitelmaa lehti kehui näin:

”Nummikon takana on hyötypuutarha, mutta ei suoraviivaisesti rajoitettuna, vaan puut ja pensaat on sijoitettu vapaasti ja luontevasti. Tässä onkin muuan tämän suunnitelman ihastuttavimpia piirteitä, johon kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. Hedelmäpuita ei ole sijoitettu riveihin säännölliseen ryhmään vaan ne on asetettu niin että ne luovat viihtyisää maisemaa. Marjapensaat eivät myöskään ole omilla riveissään, vaan ne taas on siroteltu pikku ryhminä hedelmäpuiden päivänpuolelle, jolloin vihreyttä siis on maasta alkaen ja aurinko tulee mahdollisimman hyvin käytetyksi. ... Erittäin tärkeä yksityiskohta on myös se, että varsinainen hedelmätarha on sijoitettu kasvitarhamaan pohjoispuolelle, ja siten vihannekset saavat niistä tuulensuojaa ja etelästä mahdollisimman paljon aurinkoa.” (Kotipuutarha 1956, 38–39.)

Vaikka lehdessä tähdennettiin puutarhan viihtyisyyden ja kauneuden merkitystä, todettiin esimerkiksi vuonna 1961, että niin tärkeä kuin koristepuoli onkin, voidaan hyötypuutarhaa pitää maalaistalon elämänpiirissä tärkeämpänä. (Kotipuutarha 1961, 89.)

Suomalaisen yhteiskunnan modernisoituminen 1960-luvulla näkyi luonnollisesti myös lehdessä: siinä alettiin esitellä uusia materiaaleja kuten muovia, koneita ja työvälineitä sekä kasvinsuojeluaineita. Myös yhteiskunta- ja maisemasuunnittelu nostettiin esiin ja pohdittiin ”kaupunki- ja luonnonaineksien molemminpuolista mukauttamista” (Kotipuutarha 1966, 54). Elintason nousu ja vapaa-ajan lisääntyminen muuttivat lehden mukaan suomalaisen pihan luonnetta. ”Perunamaa väistyy nurmikon ja kukkatarhan tieltä. Hyödyn värit kirkastuvat heleiden kukkien väreiksi”, kirjoitetaan jo vuoden 1966 Kotipuutarhassa (Kotipuutarha 1966, 167). Samalla nostetaan esiin huoli pihasuunnittelusta ja siihen liittyvän kokemuksen ja tradition puutteesta.

Suomalaiseen elämänmuotoon kuului lehden näkemyksen mukaan tarve asua lähellä luontoa. Tosin rakentamisen nopea tahti teki todellisuudesta usein toisenlaisen:

”huonosti muovattua maastoa ja surullista entistä metsää näkee kenties entistä enemmän. ... Laajojen viheralueiden suunnittelulla ja rakentamisella turvataan aidon suomalaisen maiseman pysyvyys myös rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä. Näiden toimenpiteiden ei kuitenkaan tarvitse riistää yksityiseltä tontinomistajalta hänen pihansa ja puutarhansa yksilöllisyyttä eikä kieltää puutarhamaisten ja ensiluokkaisesti rakennettujen puistojen oikeutusta tiiviisti rakennetuilla alueilla. Ei liene mahdotonta suunnitella yhtenäisiä puutarhamaisia alueita, joita kehystävät meidän omaan luonnonmaisemaamme soveltuvat viheralueet. Alueelliset määräykset aidoista ja katuistutuksista ja puista estävät liiallisen kirjavuuden syntymisen. Suljetut yksityiset pihat antavat riittävän vapauden pihan sisätilojen järjestämisessä.” (Kotipuutarha 1966, 207–208.)

Vaikka jo reilut neljäkymmentä vuotta sitten puhuttiin perunamaan väistymisestä, tosiasiaa Kotipuutarha-lehti keskittyi vielä pitkään hyötykasvien viljelyn neuvontaan. Lehden vakituisiin keskustelunaiheisiin kuului myös kasvisten käytön lisääminen ruuassa ja siihen kannustaminen. Hyötykasvikeskustelun rinnalle syntyi kuitenkin myös uusia jutunaiheita. Pihan ja puutarhan muutos kaupungistumisen myötä nousi yhä useammin esille myös lehden palstoilla. Kaipuu luontoon ja uudenlainen luonnonläheisyyden etsiminen kuvastui esimerkiksi vuonna 1971 pohdinnassa rivitalon pihasta:

”usein korostetaan sitä, että varsinkin rivitalon pikkupihan pitäisi olla ‘kesäisen olohuone’, kalusto heti olohuoneen ikkunan edessä jne., että yhteys ulos olisi mahdollisimman hyvä. Rivitaloihin hakeudutaan kuitenkin juuri pihan toivossa. Miksi siitä sitten tehtäisiin ’asuinhuone’? Miksi se katettaisiin ja kalustettaisiin ’huoneeksi’? Eikö sen pitäisi olla ‘ikkuna luontoon’ pala elävää luontoa? Ei ehkä luonnonvaraista, mutta eläviä kasveja kuitenkin. Vuodenaikojen vaihteluiden mukaan vaihtuvaa. ... Ikkunasta näkyköön luonto taikka istutetut kasvit, vihreys, väri, kasvu ja kuihtuminen! Kalusteet, kirjavat ja kalliitkin, sijoitetaan jonnekin seinustalle, josta voi taas siellä istuessaan katsella kasveja.” (Kotipuutarha 1971, 127.)

Elintason nousu ja kulutusyhteiskunnan uudet tuulet näkyvät jälleen uusissa juttuaiheissa: uusia pihatyökaluja, kalusteita ja koristekasveja esiteltiin ja annettiin ohjeita pihagrillin rakentamiseen. 1970-, 1980- ja 1990-lukujen suomalainen puutarha ei enää ollut korostetusti pelkkä kasvimaata ravinnon kasvattamiseksi, vaan se muuttui ”aikaisempaa tärkeämmäksi harrastuspaikaksi ja työskentelytilaksi, pihaksi, kesäiseksi keittiöksi ja olohuoneeksi”, kuten Kotipuutarha vuonna 1981 kirjoitti (Kotipuutarha 1981, 492.) Kuluttajuus tuli myös lehden sivuille:

”harrastepuutarhurin tarvitsemia ideoita ja neuvonantajia löytyy taimimyyrmälöistä. Myymälöitä on varustetasoltaan erilaisia; yhdessä myydään vain taimia, lannoitteita, turvetta ja multaa, toisessa taas voi ostaa pihakalusteita, tarvikkeita, ruukkukasveja ja leikkokukkiakin. Kaikista myymälöistä kuitenkin löytyy asiantuntemusta ja hyvää palvelua. Erilaisia myymälöitä kannattaa kiertää, sillä siten löytää omia tarpeita parhaiten vastaavan myymälän”, lehti kirjoitti. (Kotipuutarha 1986, 343.)

Puutarhan ihanteiden muutoksesta kertovat lehtien lisäksi asuntotonttien suunnitteluohjeet, joissa arvioidaan mitä pihan perustaminen ja kunnossapito maksaa. Ohjeissa korostuu luonnon muuttaminen ja muokkaaminen puutarhamaiseksi korvaamalla metsäkasvillisuus istutuspuilla ja pensaille. Esimerkiksi tuhatta neliometriä kohden tarvitaan kolme puuta, kaksikymmentä pensasta ja neljäsataa neliötä nurmikenttää. Taimiin suomalaiset kuluttavat vuosittain noin 50 miljoonaa euroa. (Korento 2003.) Kasvimaat muuttuivat 1960-luvulta lähtien pikku hiljaa ulkona oleskelun keitaiksi, joihin kasvit loivat viihtyisyyttä.

Taimien kasvatus on tietenkin vain osa, kenties väistyvä osa, puutarhaharrastusta. Kasvien kasvatuksen sijaan puutarhaharrastus voi olla vaikkapa maiseman rakentamista tai puutarhan sisustamista. Hyvä esimerkki harrastuksen käytäntöjen muuttumisesta on puutarhaharrastajille suunnattu kaupallinen Internet-palvelu puutarha.net. Siellä on tietoa hyötykasveista, koristekasveista, nurmikosta ja kasvinsuojelusta. Palveluhakemistosta löytyy ennen kaikkea linkkejä puutarhan tuotteisiin ja palveluihin, ei niinkään kasveihin. Otsikot pihasuunnittelu, puutarhan rakenne, piharakenne, pihakalusteet, pihavarusteet, työvälineet, jätehuolto, laitteet ja koneet, parvekkeet ja terassit, puutarhakaupat sekä keittokirjat kertovat, miten suuri

muutos porkkanapenkkiä kitkevistä koululaisista on tämän päivän puutarhaharrastajiin (Suorakanva, 2007))

Puutarhaan liittyvissä ihanteissa näkyy myös unelmien merkitys: puutarhatuotteiden kulutuksessa mielikuvien luomisella, elämyksillä ja unelmien toteuttamisella on entistä voimakkaampi rooli. Tämä näkyy myös Kotipuutarha-lehdessä. Lehdessä on yhä edelleen käytännön ohjeita puutarhasuunnitteluun ja -hoitoon, mutta sen visuaalinen ilme ja juttujen valikoima on kokenut suuren muutoksen. Entistä tehokkaammat kuvat, mutta myös laadukas paperi ja painotekniikka ovat mahdollistaneet visuaalisuuden korostamisen lehdessä. Puutarhoja ja niiden osia, joskus aivan äärimmäisen pieniä yksityiskohtia, esitellään taideteosmaisina ja joskus jopa unenomaisina kuvina. Henkilöjutuissa puutarhaa esitellään kiinteästi kyseiseen henkilöön liittyneenä, usein myös omistajansa persoonallisuuden kuvastajana ja jatkeena. Henkilöjutut on kuvitettu näyttävillä värillisillä lähikuvilla ja koristeellisilla, tunnelmallisilla tuokiokuvilla. Näistä jutuista ja niiden kuvista on usein erittäin vaikea hahmottaa kokonaiskuvaa pihasta. Kokonaiskuvat eivät yleensä olekaan yhtä näyttäviä kuin lähikuvat, joissa katsoja itse täydentää ympäröivän todellisuuden. (Kotipuutarha 1991, 1996, 2001, 2006.)

Yksilöllisyyden korostuminen näkyy myös tavaroita esittelevissä jutuissa ja kuvissa: koristeellisia, sadunomaisia, kauniita tarvikkeita ja puutarhakuvia, joilla erilaisia tunnelmia puutarhasta ja siihen liittyvästä elämästä voi luoda pihojen lisäksi myös parvekkeille, ikkunalaudoille ja rivitaloihin. Puutarhaesittelyissä puolestaan keskitytään useimmiten suurten, erikoislaatuisten puutarhojen esittelyyn, vaikka kaupunkien kaavoituksessa niin omakotitalojen kuin rivitalojenkin pihat ovat pienenemistään pienenneet. Lähikuvat ja unelmat tuovat kuitenkin puutarhatunnelmaa kaikkialle, jos ei omaan kahdenkymmenen neliön rivitalonpihaan oikeasti, niin kuitenkin unelmissa lehden sivuille ja omiin mielikuviiin. (Kotipuutarha 1991, 1996, 2001, 2006.)

Puutarhasta itsensä toteuttamisen paikka

Hyötyviljelyyn keskittynyt puutarhaharrastus toisen maailmansodan aikaisessa ja sen jälkeisessä Suomessa oli usein ainakin osin pakon ja niukuuden sanelema lisätyö. Ne, joilla oli mahdollisuus, saattoivat turvautua ruuan- tuotannossa myös omatoimiseen viljelyyn. Toki kotipuutarhuri saattoi

myös nauttia työstään kasvien parissa. Kotipuutarhuri oli tuottaja, agraariyhteiskunnan toimija niin käytännön kuin ihanteidenkin tasolla. Omavaraisuus oli paitsi apu ja helpotus niukoissa oloissa, myös ihanne, johon jopa kaupunkitalouksissa saatettiin pyrkiä (kts. omavaraisuudesta esim. Heinonen 1998 ja Ollila 1993).

Yhteiskuntarakenteen muutos, maaltamuutto ja kaupungistuminen sekä maatalouselinkeinon merkityksen väheneminen muuttivat myös suomalaisten suhdetta puutarhaan. Perinteisesti maaseudulla maatalojen pihat ja puutarhat palvelivat ennen kaikkea ruokataloutta. Toki lapset leikkivät pihoilla, mutta tärkeintä oli se, että keittiön vieressä saattoi olla kasvimaa, omenapuita ja marjapensaita. Hyödyn tärkeydestä ja tuotannon ensisijaisuudesta kertonee myös puutarha-alan keskusjärjestön Puutarhaliiton toimintatarkoitus: puutarha-alan elinkeinon edistäminen. Tämä on liiton tarkoitus nykyäänkin (<http://www.puutarhaliitto.fi/plesitte.html>).

Oheinen taulukko esittelee Kotipuutarha-lehden aineistoon perustuen suomalaisia puutarhaihanteita ja ihanteisiin liittyviä piirteitä. Puutarhaihanteet elävät rinta rinnan niin, että erilaiset ihanteet ovat eri aikakausina saaneet erilaisia painoarvoja. Ihanteiden painoarvojen muutosten voidaan ajatella vaikuttaneen suomalaisen kuluttajaan siten, että puutarha ja siihen liittyvät toiveet on alettu nähdä eri aikoina uudessa valossa. Myös puutarha-alan lehdillä, kuten Kotipuutarhalla, on tässä muutoksessa ollut oma osuutensa.

Puutarhaihanne	Hyötypuutarha	Huvipuutarha	Unelmapuutarha
Keskeiset piirteet	Ruuantuotanto Omavaraisuus Työ Niukkuuden voittaminen Ravinnon monipuolistaminen Siemenet, taimet Puutarhaharrastaja on tuottaja	Lisätila lapsille Oleskelu Harrastukset, pelit Luonnosta nauttiminen Kasvun ihme (niin hyöty- kuin koristekasvien osalta) Puutarhan rakentaminen: siihen liittyvät kulutustavarat Puutarhaharrastaja on itsensä toteuttaja	Nautinto, erityisesti esteettiset nautinnot Oleskelu, luonnosta nauttiminen Kasvun ihme Puutarha persoonallisuuden jatke Puutarha vaatii yhä uutta: uusia kasveja, rakenteita, sisustuselementtejä Puutarhaharrastaja rakentaa yhä uudelleen unelmiaan

Suomalaisen puutarhan ihanteet

Hyötypuutarhan ihanne on elänyt koko sodanjälkeisen ajan Suomessa ja sen puutarhoissa. Keskeisimpänä tätä ihannetta voidaan pitää erityisesti pulvuosien ja jälleenrakennusvuosien Suomessa, jolloin puutarhaviljelyllä oli merkittävä osuus perheiden ruokataloudessa. Uusi yhteiskunnallinen työnjako ja uudenlainen asuminen kaupungeissa mursi omavaraisuuden pyrkimystä, vaikka esimerkiksi kaupunkiin sodan jälkeen rakennetuille pientaloalueille varattiin tilaa myös hyötykasvien viljelylle. Modernissa, 2000-luvun puutarhassa, hyötypuutarha on erilainen kuin 50-vuotta sitten: muun muassa kasvivalikoima on laajentunut ja erikoisuuksien kokeilu yleistynyt. Välttämättä kasvimaalla ei haluta kasvattaa kaupasta edullisesti saatavia juureksia, vaan panostetaan esimerkiksi yrteihin tai erikoisiin kasvihuonelajikkeisiin.

Elintason nousun myötä hyötyviljely ei jälleenrakennusvuosien jälkeen enää ollut välttämättömyys, ja siksi erityisesti kaupunkipihojen suunnittelussa ja arvostuksessa alkoi esiintyä uusia sävyjä. Huvipuutarhaan liittyvät piirteet, kuten erilaiset harrastukset ja viihtyminen, nousivat ruuan kasvatuksen rinnalle Kotipuutarha-lehdessä aina 1960-luvulta lähtien. Tässä tapahtui ennen kaikkea painoarvon muutos, hyöty ja huvi elivät puutarhoissa rinta rinnan, mutta hyödyn ensisijaisuus alkoi väistyä huvin tieltä. Myös nautinnosta puhuminen oli perinteisessä suomalaisessa maatalouskulttuurissa suorastaan pahe, mutta nautinto ja hedonismi alkoivat esiintyä esimerkiksi 1960-luvun mainonnassa. Individualismin korostaminen oli jo varsin yleistä 1960-luvun mainonnassa, ja mainonta myös muuttui yhä hedonistisemmaksi 1970-luvulle tultaessa (Kortti 2003, 401–402).

Erityisesti 1990-luvulta lähtien Kotipuutarha-lehdessä korostuvat myös kuluttamista voimakkaasti rakenteistavat esteettiset nautinnot ja uutuudet. Voidaan ajatella, että viime vuosien vauraan Suomen puutarhoihin on tullut hyödyn ja huvin rinnalle entistä voimakkaammin kulutus. Sen moottorina toimii campbelliläisittäin unelmat, mielikuvat, joita toteutetaan puutarhassa laaja-alaisesti. Se voi yhtä lailla tarkoittaa uusia, erikoisia hyötykasveja ja niiden hankkimista, kuin puutarhan sisustamista tai koristelemista.

Puutarhan merkitys ilojen ja nautintojen tuottajana nousee keskusteluun. Samalla korostuu romantismiin liittyvä luontoihanne aistinautintoja, elämyksiä ja kauneutta korostavine piirteineen. Puutarhasta tulee entistä enemmän itsensä toteuttamisen paikka, mutta myös uudenlaisen luonnon kokemuksen hakemisen mahdollisuus. Puutarha antaa mahdollisuuden kasvien kasvun ihasteluun, luonnon rytmin kokemiseen ja kiireisen rytmin katkaisemiseen. Näiden piirteiden ohella puutarhaharrastuksessa säilyy toki myös hyödyn tavoittelu kasvattamalla ja viljelemällä. Hyötyviljelyssä korostuu kuitenkin omavaraisuuden pyrkimyksen sijaan tekemisen ilo ja kasvun ihmeen kokeminen. Nämä suomalaiset unelmat ovat samankaltaisia esimerkiksi brittiläisten haaveiden kanssa. Siellä puutarhat kuvaavat yksilöiden historiallista linkittymistä paikkaan ja luontoon. Briteille puutarhat tarjoavat mahdollisuuden havaita ja kokea luontoa (Bhatti & Church, 2000).

Haave puutarhasta rakenteistaa kulutusta

2000-luvun puutarhaharrastajia on Suomessa noin miljoona. Ruukkupuutarhat kerrostalon parvekkeella eivät täytä aktiivisen harrastajan unelmia vaan suomalainen unelma on rakentunut omakoti- ja paritalojen väljille pihaille. Tilastokeskuksen keräämän vapaa-aikaa käsittelevän haastatteluaineiston perusteella tekemisen ilosta ja kasvun ihmeestä puutarhoissa nauttivat erityisesti naimisissa tai avoliitossa olevat naiset, joilla oli kouluikäisiä lapsia. 2000-luvun puutarhaharrastus näyttäytyy työn ja perheen yhteen sovittavien naisten oman vapaa-ajan haaveena. Pientalot ja puutarhasta nauttiminen linkittyvät suomalaiseksi asumisen ja vapaa-ajan unelmaksi. Lapsiperheiden arkeen puutarhaharrastus antaa naisten kaipaamaa omaa aikaa ja rivi- tai omakotitalon piha kaivattua omaa tilaa. Myös lasten kasvettua talo puutarhoineen säilyy tärkeänä paikkana ja harrastuksena (Timonen, 2007). Puutarhaharrastuksen linkittyminen vahvasti omakotiasumisen unelmaan voidaan nähdä siirtymänä luonnon rytmien kokemuksesta puutarhan statusmerkityksen korostumiseen. Erityisesti Yhdysvalloissa omakotitalojen etupihat kertovat asujen statuksesta ja varallisuudesta. Siellä etupihojen ruuhokenttiä ei ole tarkoitettu yhdessäoloon ja leikkiin vaan asujen vallan näyttöön (Arnold & Lang, 2007). Meillä puutarhan merkitys on ainakin toistaiseksi ollut enemmän nautiskelevassa käytössä kuin statuksessa.

Colin Campbell (2005) käsittelee artikkelissaan *The Craft Consumer* (Campbell 2005, 23–42) käden taitoja ja itse tekemisen merkitystä. Myös puutarhaharrastukseen liittyy itse tekemisen halua ja siitä saatavaa tyydytystä. Siihen voidaan linkittää myös pyrkimystä agraarin elämänmuodon uusintamiseen, nostalgiaa ja vastapainoa yhä teknistyvämmälle yhteiskunnalle ja muuttuvalle työlle. Näiden erilaisten puutarhaan liittyvien elementtien tutkiminen voisi avata uutta ymmärrystä moderniin kulutusyhteiskuntaan. Haave olla viherpeukalo ja siihen liittyvä piha pientaloalueella ovat merkityksellisiä löytöjä pohdittaessa kulutuksen organisoitumista ja sitä, millaisia vaikutuksia arjen käytännöllä on kulutuksen vaikutuksiin yhteiskunnassa. Luonnon arvostus ja sen arkinen ilmentyminen haluna harrastaa puutarhanhoitoa ovat osaltaan johtaneet myös yhdyskuntarakenteen hajaantumiseen muuttoliikkeen suuntautuessa tiiviin kaupunkirakentamisen ulkopuolelle kaupunkeja ympäröiville alueille. Viherpeukalot ovat valmiita autosta riippuvaan elämäntapaan saadakseen luonnon lähelle arkenakin. Puutarhaharrastuksen käytännöt voivat osaltaan selittää sitä, miksi muuttoliike Suomessa suuntautuu yhä kasvavassa määrin kaupunkiseutujen kehyskuntiin. Luonnon läheisyydestä haaveillaan ja esimerkiksi pääkaupunkiseudun asukkaista kahdeksan kymmenestä haluaisi mieluiten asua luonnon lähellä omassa pientalossa (Kortteinen ym. 2005; maallemuutosta katso myös Kytö ja Aatola 2006).

Kulutusta kiihdyttävä unelmointi näkyy suomalaisilla puutarha-alan markkinoilla: ne ovat kasvaneet Suomessa tasaisesti viidentoista viime vuoden ajan. Valikoimista on tullut entistä monipuolisempia. Puutarhatuotteiden myynti on arvoltaan nyt jo noin puolet huonekalu- ja sisustuskauppojen myynnistä. Puutarhaliiton tilastojen mukaan kotitaloudet käyttivät puutarhoihinsa vuonna 2006 rahaa 473 miljoonaa euroa; vuonna 2001 summa oli 320 miljoonaa euroa. Kasvu tuli taimista, pihakalusteista, grilleistä ja pihan koristeista. Siementen ja työkoneiden myynti polki paikallaan. (Puutarhaliitto, 2007)

Modernissa kulutusyhteiskunnassa puutarhaharrastuksessa on korostunut entistä enemmän unelmien ja mielihyvän hakeminen sekä hedonismi. Tämä vaatii puutarhaan aina uutta: kasveja, esineitä, muutoksia tai ainakin jokin uuden suunnittelun ja siitä unelmoinnin vaikka kotisohvalla. Puutarhasta voi unelmoida, ja siihen liittyen voi kuluttaa vaikka ei omistaisi puutarhaa: haaveilla voi lukemalla kirjoja ja lehtiä, katselemalla television puu-

tarhaohjelmia tai matkustamalla joko oikeasti tai olohuoneessaan maailman puutarhoihin. Suhteessa puutarhaan näkyy myös kulutusyhteiskunnan muutoksen kehitys. Ei ole siis mikään ihme, että puutarhaan liittyvä kulutus on kasvanut erityisen voimakkaasti viimeisten vuosien aikana. Juuri unelmiin keskittyvä kulutus campbelliläisessä mielessä toimii kulutuksen kiihdyttimenä, ja alan markkinat pyrkivät tukemaan tätä muutosta.

LÄHTEET

- Arnold, Jeanne & Ursula Lang (2007) Changing American home life: trends in domestic leisure and storage among middle-class families. *Journal of Family and Economic Issues* 28, 23–48.
- Bhatti, Mark & Andrew Church (2000) I never promise you a rose garden. *Gender, leisure and home-making*. *Leisure Studies* 19,3, 183–197.
- Borsay, Peter (2000) *The Image of Georgian Bath 1700–2000*. Oxford: Oxford University Press.
- Campbell, Colin (1987) *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Campbell, Colin (1995) The Craft Consumer. Culture, craft and consumption in a postmodern society. *Journal of Consumer Culture*, 5,1, 23–42.
- Falk, Pasi (1994) *The Consuming Body*. London: Sage.
- Heinonen, Visa (1998) Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura.
- Ilmonen, Kaj (2007) Johan on markkinat. Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Tampere: Vastapaino.
- Kellner, Douglas (1998 [1995]) *Mediakulttuuri*. Suomennostyon ohjannut Riitta Oittinen. Tampere, Vastapaino.
- Korento, Saila (2003) *Viheralan tuotannon arvo*. Helsinki: MTT:n selvityksiä 43.
- Kortti, Jukka (2003) *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit: 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kortteinen, Matti, M. Tuominen & Mari Vaattovaara (2005) *Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla*. *Yhteiskuntapolitiikka* 70, 2, 121–131.
- Kytö, Hannu & Leena Aatola (2006) *Muuttuva maallemuuttaja. Maallemuuttajien elämäntavat ja maallemuuton mukanaan tuomat muutokset*. Helsinki Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 3.
- Laaksonen, Hannu (2007) *Turun vanhat puistot*. Teoksessa *Puu, puisto, puutarha Varsinais-Suomessa*. *Kulttuurihistoria. Toimittaneet Eva Latvakangas & Hannu Laaksonen*. Turku, Turun yliopisto.

- Lahtinen, Rauno (2007) Pihat ja puistot sota-aikojen puristuksessa. Teoksessa Puu, puisto, puutarha Varsinais-Suomessa. Kulttuurihistoria. Toimittaneet Eva Latvakangas & Hannu Laaksonen. Turku, Turun yliopisto.
- Lammi, Minna (2006) Ett' varttuisi Suomenmaa. Suomalaisen kasvattaminen kuluusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuviissa 1920–1969. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen elokuva-arkisto.
- Ollila, Anne (1993) Suomen kotien päivä valkenee: Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Perrels, Adrian, Kirsti Ahlqvist, Eva Heiskanen & Pekka Lahti (2006) Kestävän kulutuksen mahdollisuudet ekotehokkaassa elinympäristössä. Helsinki: VATT-tutkimuksia 120.
- Pine, Joseph & James Gilmore (1999) The Experience Economy. Boston: Harvard University Press.
- Puutarhaliitto (2007) Puutarhaharrastukselle ei näy loppua. Sähköinen tiedote 17.4.2007. <http://www.puutarhaliitto.fi/tiedote.html#anchornayttely07>
- Rantatupa, Heikki (2004) Kansanhuolto toisen maailmansodan aikana 1939–1949. Teoksessa Suomen maatalouden historia, kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle, toimittanut Matti Peltonen. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rappe, Erja (2005) The Influence of a green environment and horticultural activities on the subjective well-being of the elderly living in long-term care. University of Helsinki. Department of Applied Biology 24. Helsinki, University of Helsinki.
- Suorakanava (2007) Palveluhakemisto. Luettu 17.10.2007. <http://puutarha.net/index.asp?s=/suorakanava/alku.asp&vl=puutarhanet>
- Timonen, Päivi (2007) Arkiset haaveet – luontoharrastukset nautinnon lähteenä. Teoksessa Vapaa-ajan kulttuuria, toimittanut Mirja Liikkanen. Helsinki, Tilastokeskus. Käsikirjoitus.

Verkkosivut

Puutarhaliiton verkkosivut

<http://www.puutarhaliitto.fi/plesitte.html>

Suorakanava Oy:n ylläpitämät puutarhaharrastuksen ja -kaupan verkkosivut

<http://www.puutarha.net>

Lehtiaineisto

Kotipuutarhan vuosikerrat 1941, 1946, 1951, 1956, 1961, 1966, 1971, 1976, 1981, 1986, 1991, 1996, 2001, 2006.